

ענף שמן הזית –

סקירת מגמות בייצור וסחר עולמי¹

רוני הרשקוביץ, ספטמבר 2016

רקע

שמן זית כתית, הוא שמן המתקבל מפירותיו של עץ הזית (*Olea Europaea*) בהפקה פיסיקלית ותרמית (עד 37 מעלות צלסיוס), שאינה מובילה לשינויים בתכונות השמן וללא שימוש בחומרים כימיים.

אחוז החמיצות בשמן מבטא את אחוז החומצות החופשיות של חומצה אולאית בשמן ובכך מעיד על רמת האיכות שבו. שמני זית הראויים למאכל הינם:

- **שמן זית כתית מעולה** (Extra virgin olive oil) – שמן זית המופק בכבישה קרה ורמת החמיצות שלו אינה עולה על 0.8%.
- **שמן זית כתית** (Virgin olive oil) – רמת החמיצות שבו אינה עולה על 2%.
- **שמן זית כתית רגיל** (Ordinary virgin olive oil) – רמת החמיצות שבו אינה עולה על 3.3%.
- **שמן זית מזוכך** (Refined olive oil) – שמן זית אשר מופק בתהליך של זיכוך ואמצעים כימיים אחרים. רמת החמיצות שלו הורדה ל-0.3% כתוצאה מתהליכים אלו, בתהליך זה ניתן להגיע לניצולת גבוהה יותר של שמן זית, אולם, הצבע והארומה נפגעים במהלך התהליך ועיקר הפגיעה נגרמת כתוצאה מהיעלמותם של המרכיבים הבריאותיים של השמן כמו פוליפנולים ופיטוסטרולים².

ייצור ויצוא עולמי של שמן זית

הייצור העולמי של שמן זית בעונת 2015/16 מוערך ב-3 מיליון טון, מתוכו מייצר האיחוד האירופי כשני שליש תוצרת בעוד שבישראל מייצרים כ-14 אלף טון (ראה

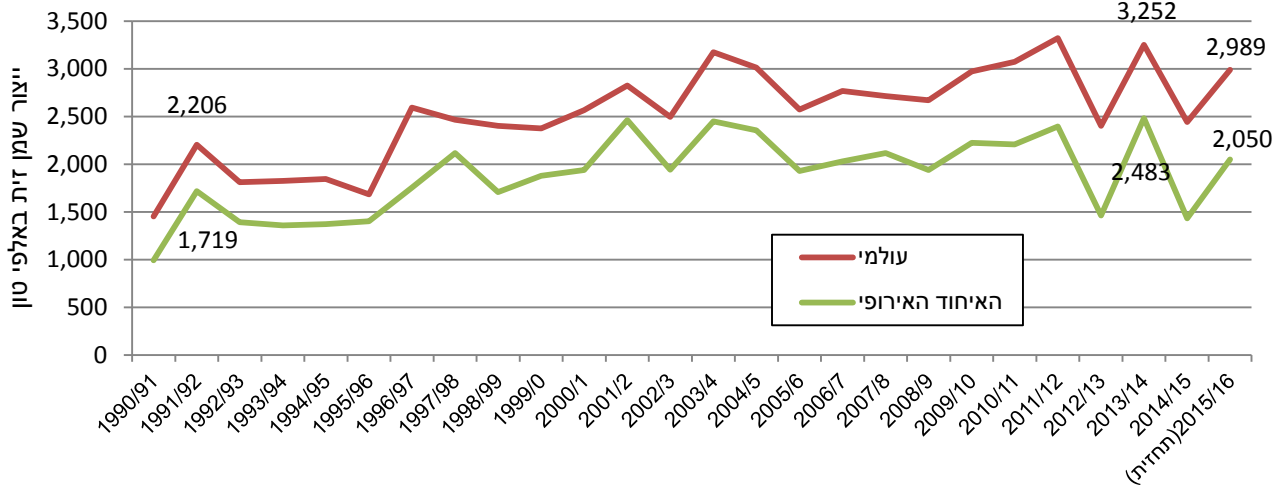
תרשים מס' 1 ותרשים מס' 2). יצרניות שמן זית נוספות בשוק העולמי הן טוניס, סוריה, טורקיה ומרוקו המייצרות 6.6%, 4.5%, 4.2% ו-2.8%, בהתאמה ביחס לסך הייצור העולמי. רוב התוצרת העולמית אינה נסחרת בסחר בינלאומי ומשמשת לצריכה בתוך המדינות הייצור. התחזית לסך כמות היצוא העולמי בעונת 2015/16 היא 774 אלף טון, מתוכה יצוא האיחוד האירופי למדינות מחוץ לאיחוד מהווה 68% מהכמות, היצוא מטוניס 15%, מסוריה 3%, מטורקיה ומרוקו 2.5% כל אחת³. במקביל היבואנית הגדולה ביותר היא ארה"ב (34%), אחריה האיחוד האירופי (לא כולל סחר פנימי בין מדינות האיחוד) (16%), ברזיל (8%), יפן (7%), קנדה (5%), סין (4%), אוסטרליה (3%) וערב הסעודית ורוסיה 2% כל אחת.

¹ סקירה זו מהווה סקירת המשך לסקירה שנערכה באפריל 2014

² IOC - International Olive Council 2016

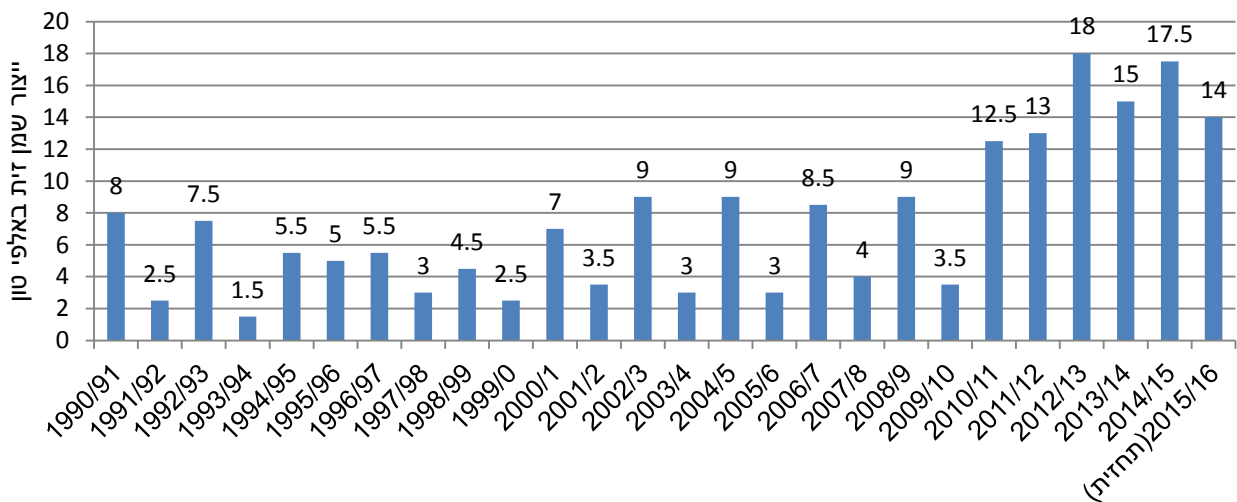
³ IOC - נצפה באוגוסט 2016 <http://www.internationaloliveoil.org/estaticos/view/131-world-olive-oil-figures>

תרשים מס' 1: ייצור שמן זית בעונות 1990/91 - 2015/16, באלפי טון (האיחוד האירופי והייצור העולמי)

מקור: IOC 2016

תרשים מס' 2: התפתחות ייצור שמן זית בישראל, באלפי טון

מקור: IOC 2016

ייצור שמן זית באיחוד האירופי

האיחוד האירופי (EU-28) הינו יצרן שמן הזית הגדול בעולם. עצי הזית, נטועים בעיקר במדינות אגן הים התיכון ביניהן, ספרד, איטליה, יוון, פורטוגל, צרפת, קרואטיה, קפריסין, סלובניה ומלטה, זאת כאשר 99.5% מייצור הזיתים לשמן זית באיחוד האירופי (EU-28) בשנת 2014 היה מרוכז בספרד, איטליה, יוון ופורטוגל לבדן (תרשים מס' 3).

שטח גידול הזיתים באיחוד האירופי (EU-28) נאמד ב-43.6 מיליון דונם ויכול הזיתים נאמד ב-8 מיליון טון. מתוך כך בספרד לבדה נטועים כ-50% משטחי הזיתים באיחוד האירופי. בעונת 2015/16 תחזית ייצור שמן הזית בספרד עומדת על 1.3 מיליון טון מסך 2 מיליון טון המיוצרים באיחוד האירופי. סך מספר מגדלי הזיתים לשמן באיחוד האירופי הוא כ-2 מיליון (ראה טבלה מס' 1).

תרשים מס' 3: התפלגות גידול זיתים לייצור שמן זית, במדינות האיחוד האירופי EU-28, 2014 (כאחוז מסך הייצור באיחוד האירופי), 2014

מקור: Eurostat 2016 (online data code: [apro_acs_a](#))

טבלה מס' 1: הערכות שטחי עיבוד זיתים במדינות האיחוד האירופי, באלפי דונם

שטח ממוצע לחקלאי, בדונם*	מספר החקלאים הפועלים במשקי הזית (באלפים)	סך השטח באלפי דונם	
56	385	21,537	ספרד
12	902	11,233	איטליה
15	464	7,060	יוון
26	131	3,358	פורטוגל
18	10	177	צרפת
6	31	171	קרוואטיה
4	30	116	קפריסין
5	1.7	9	סלובניה
3	0.9	3	מונטנגרו
2	0.8	1.4	מלטה
22	1,955	43,666	סך הכל

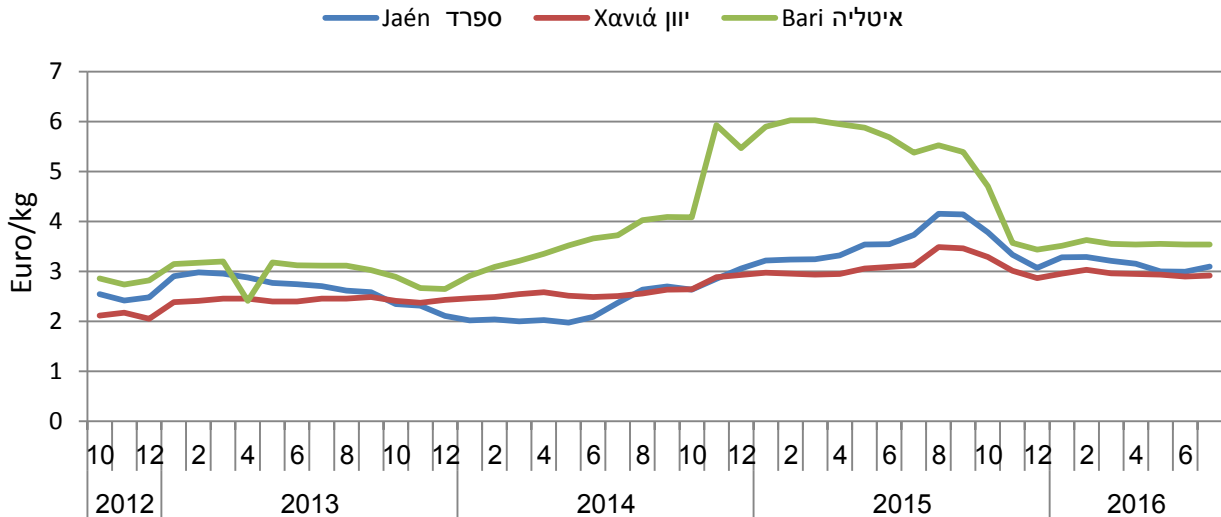
* שטח הגידול הממוצע למשק של החוות המתמחות בגידול זיתים גבוה באופן משמעותי מהממוצע הכללי (114 דונם – מתוכו 85% לגידול זיתים, ראה טבלה מס' 2)

מקור: Eurostat 2014

שמן זית איטלקי מסוג ("Bari") פודה פרמיית מחיר בהשוואה לשמן הזית הספרדי מסוג "Jaen" והיווני מסוג "חניה". התפתחות המחירים לשמן זית כתית מעולה בשער בית הבד מוצגת בתרשים מס' 4. ברבעון הרביעי של שנת 2013 המחיר (בשער בית הבד) של שמן הזית היווני ושל שמן הזית הספרדי היה דומה, אולם בתחילת שנת 2014 היה מחירו של שמן הזית היווני גבוה ממחיר שמן הזית הספרדי במשך חצי שנה ולקראת הרבעון הרביעי של שנת 2014 התהפכו המגמות ומחירו של השמן הספרדי עלה מעל לרמות המחיר של שמן הזית היווני. שמן הזית האיטלקי לרוב פודה מחיר גבוה יותר בהשוואה לשמן הזית היווני והספרדי. התנודות במחירי שמן הזית מושפעות בעיקר מכמות היבול ורמת המלאים בספרד. המחיר בשנת 2015

עלה מכיוון שהמלאי בספרד ירד בעקבות יבולים נמוכים בשנת 2014. בין אוקטובר 2014 לאוקטובר 2015 נצפו עליות במחיר שמן הזית האיטלקי מסוג Bari בעיקר עקב בעיות הגנת הצומח שגרמו לירידה בכמות השמן האיטלקי. יש לציין כי גם החשש למחסור בשמן זית איטלקי הוביל לעלייה במחיר שהגיעה בשיאה למחיר של 6 אירו לק"ג.

תרשים מס' 4: התפתחות מחירי שמן זית כתית מעולה בשער בית הבד (מחירים חודשיים ממוצעים), באירו לק"ג

מקור: European Commission, DG Agriculture and rural development Unit C.2. Wine, spirits, horticultural products and specialized crops. http://ec.europa.eu/agriculture/olive-oil/prices/index_en.htm

תמיכות למגדלי זיתים לשמן זית באיחוד האירופי

מרבית התמיכות לחקלאים באיחוד האירופי ניתנות כתמיכה תקציבית ישירה לשטח⁴. מעיבוד נתוני ה-FADN⁵ לשנת 2013, עבור חוות המתמחות בזיתים, נמצא כי גודל המשק הממוצע המתמחה בגידול זיתים באיחוד האירופי הוא 114 דונם, מתוכם 85% כרמי זיתים. ההכנסה הממוצעת למשק ממכירת תוצרת חקלאית היא 80 אלף ₪ לשנה ואחוז התמיכות מסך תקבולי המשק⁶ עומד על 28%. בחלוקת סך התמיכות בסך השטח המעובד נמצא כי התמיכה הממוצעת לדונם מגיעה לכ-270 ₪. גודל המשק הממוצע בספרד הוא 410 דונם, כאשר ההכנסה הממוצעת למשק ממכירת תוצרת חקלאית מסתכמת ב-204 אלף ₪ לשנה ואחוז התמיכות מסך תקבולי המשק עומד על 28%. בחלוקת סך התמיכות בסך השטח המעובד, נמצא כי התמיכה הממוצעת לדונם בספרד מגיעה ל-195 ₪ ואומדן התמיכה לק"ג שמן זית בספרד עומד על כ-4 ₪⁷. חשוב לציין שבפועל לא קיימת יותר תמיכה לפי ק"ג שמן זית, אלא מרבית התמיכה ניתנת כתמיכה ליחידת שטח, ללא קשר לסוג הגידול או לכמות הייצור.

עבור חוות גדולות בספרד המתמחות בייצור שמן זית (הכנסות נומרטיביות הנעות בין 50 ל-100 אלף אירו בשנה) נמצא כי גודל המשק הוא 500 דונם, ההכנסה הממוצעת למשק ממכירת תוצרת חקלאית מגיעה ל-159 אלף ₪ לשנה ואחוז התמיכות

⁴ התמיכות הניתנות הן בעיקר תשלומים ישירים מנותקים מן הייצור (Decoupled payments), זאת בנוסף לתשלומים המתקבלים מתקציבים המוגדרים לפיתוח המרחב הכפרי (Rural development payment).

⁵ Farm Accountancy Data Network (FADN)

⁶ תקבולי המשק מחושבים כסך ההכנסות ממכירת תוצרת חקלאית בתוספת התמיכות הניתנות למשק.

⁷ אומדן התמיכה לק"ג שמן זית חושב על פי הנוסחה $\frac{\text{תמיכות לדונם}}{\text{שמן זית המופק מדונם}} = \frac{195 \text{ NIS}}{50 \text{ KG}} = 4 \text{ ₪ לק"ג}$

בכדי לאמוד את כמות שמן הזית המופק מדונם, השתמשנו בשתי שיטות חישוב שונות. הראשונה ע"י חלוקה של כמות שמן הזית הממוצעת שיוצרה בספרד בין 2012-14 וחלוקתה בסך שטחי הזיתים בספרד בשנת 2014. השנייה, ע"י חלוקת כמות הזיתים לשמן בסך שטחי הזיתים והכפלה באחוז שמן של 20%. ממוצע התוצאות של שתי שיטות החישוב השונות (כ-50 ק"ג שמן לדונם) היווה את המכנה של המשוואה שהוצגה מעלה, כך שהמונה עמד 195 ₪ (סכום התמיכה הישירה הממוצעת לדונם בספרד).

מסך תקבולי המשק הוא 39%. בחלוקות סך התמיכות בסך השטח המעובד, נמצא כי התמיכה הממוצעת לדונם הייתה 208 ₪ (טבלה מס' 2).

טבלה מס' 2: תמיכות תקציביות לחוות משקי זית באיחוד האירופי בשנת 2013

תמיכות חלקי דונם	תמיכות כ-% מתקבולי המשקים	סך תמיכות למשק, אלפי ₪	סך מכירות, אלפי ₪	שטח חקלאי ממוצע בדונם	
269	28%	31	80	114	זיתים - EU Specialist olives
236	33%	111	227	472	(4) 50 000 - < 100 000 EUR
239	28%	246	631	1,028	(5) 100 000 - < 500 000 EUR
195	28%	81	204	410	(ממוצע) (ESP) Spain
209	25%	18	54	90	(1) 2 000 - < 8 000 EUR
248	30%	33	77	130	(2) 8 000 - < 25 000 EUR
257	33%	67	134	260	(3) 25 000 - < 50 000 EUR
208	39%	103	159	500	(4) 50 000 - < 100 000 EUR
167	23%	183	598	1,100	(5) 100 000 - < 500 000 EUR

הערה: הסיווג לקבוצות הגודל של המשקים בטבלה מבוסס על הגדרה של "גודל כלכלי" ומתבסס על חישוב של תפוקה נורמטיבית לסוג המשק.

מקור: מבוסס על ניתוח נתוני ה-FADN, http://ec.europa.eu/agriculture/fadn/documents/olives_en.pdf, עיבוד: קחל, משרד החקלאות ופיתוח הכפר

ייצור שמן זית בישראל

בישראל נטועים כיום כ-342 אלף דונם של עצי זית. 250 אלף דונם בעל, 17 אלף דונם זיתי מאכל ו-75 אלף דונם זיתי שלחין לשמן. זיתי הבעל נפוצים במגזרי המיעוטים, החלקות בדרך כלל קטנות ומשפחתיות ושטח העיבוד הממוצע הוא כ-5 דונם. כ-80% משטחי הבעל נמצאים באזור הגליל וכ-20% באזור המשולש. במגזר המושבי השטח הממוצע לכרם הוא כ-22 דונם, ובמגזר הקיבוצי כ-550 דונם⁸.

במסיק 2015/16 הופקו כ-14 אלף טון⁹ של שמן זית כאשר ההערכה היא שכ-90% ממנו באיכות כתית מעולה. עץ הזית מניב בסירוגיות, כך שכמות השמן המופקת מן העץ אינה אחידה לאורך השנים¹⁰. בשנים האחרונות כמות שמן הזית המופקת בישראל יציבה באופן יחסי ומגיעה לבין 12 ל-18 אלף טון שמן זית, כאשר בשנים בהן כמויות הייצור עלו על 14 אלף טון שמן, נצפה מזג אוויר מוצלח וניבת פרי גבוהה. עיקר השיווק המסחרי של שמן הזית בישראל הוא מזיתי השלחין. עלות ייצור ק"ג שמן זית באיכות כתית מעולה היא כ-17.5 - 18 ₪ בזיתי שלחין וכ-30 ₪ בזיתי בעל^{11,12}. יבוא שמן הזית מגיע ל-3,000 - 6,000 טון בשנה (חלק מן התוצרת מגיע ארוז ומוכן לשיווק, וחלק ממנה בצוברים). בשנת 2015 יובאו כ-4,400 טון שמן זית (בנוסף ל-14 אלף טון שייצרו בישראל בעונת 2015/16).

⁸ אהוד חנוך - ממ"ר זית ופקאן, שירותי ההדרכה והמקצוע - שיחה.

⁹ הערכה.

¹⁰ תופעת הסירוגיות גורמת לכך שעצי הזית מסונכרנים מבחינת שפע היבול אותו ניתן להפיק מהם. בשנה מסוימת מייצר העץ שפע של פרי ובשנה העוקבת מעט פרי. כיום קיימות שיטות שונות של חקלאות מדייקת אשר ביכולתן לסייע בהקטנת תופעת הסירוגיות.

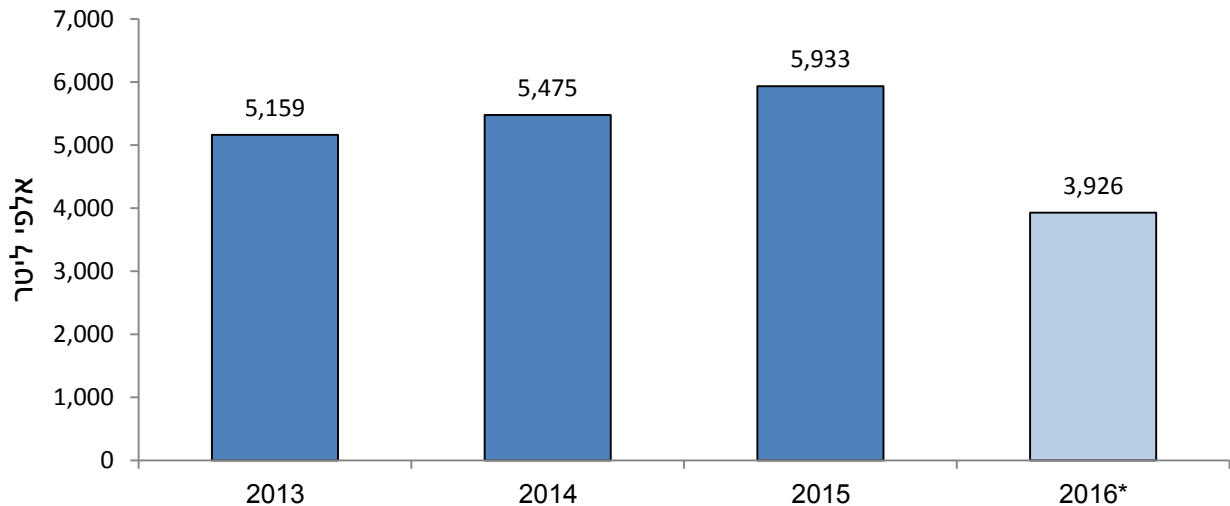
¹¹ העלות היא בשנת ניבה מלאה, לא כוללת עלות הקמת המטע וכוללת את עלות המסיק ואת בית הבד.

¹² ההבדל בעלויות הייצור נובע בעיקר מיבול שמן הזית הנמוך בכרמי הבעל.

¹³ משרד החקלאות ופיתוח הכפר, תחשיבי כדאיות הגידול - שה"מ.

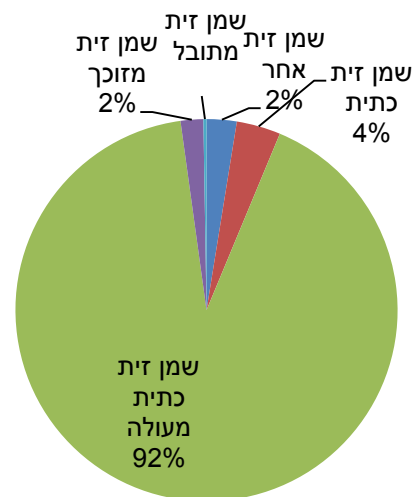
שמן הזית נמכר בשוק המבורקד (בעיקר רשתות השיווק¹⁴), בשוק המוסדי ובמכירה ישירה של בתי בד/ מגדלים, צריכה עצמית וכד'. בשנת 2015 נאמד סך המכר ברשתות השיווק ב-6,000 טון (שמקורם בייצור מקומי וביבוא). 92% מסך שמן הזית שנמכר ברשתות השיווק היה בדרגת כתית מעולה ו-4% שמן זית בדרגת כתית. הגידול ברכישת שמן הזית בשוק המבורקד בין שנת 2014 לשנת 2015 נאמד ב-8% (לעומת גידול של כ-2% באוכלוסייה). הגידול ברכישת שמן הזית בשוק המבורקד בין שנת 2013 ל-2014 נאמד ב-6% לעומת גידול של כ-2% באוכלוסייה (תרשימים מס' 5 - 7).

תרשים מס' 5: מכירת שמן זית ברשתות השיווק בישראל בשנים 2013-2016*, באלפי ליטרים

* 2016 - הנתונים מתייחסים עד ל-31.8.2016
מקור: סטורנקסט 2016

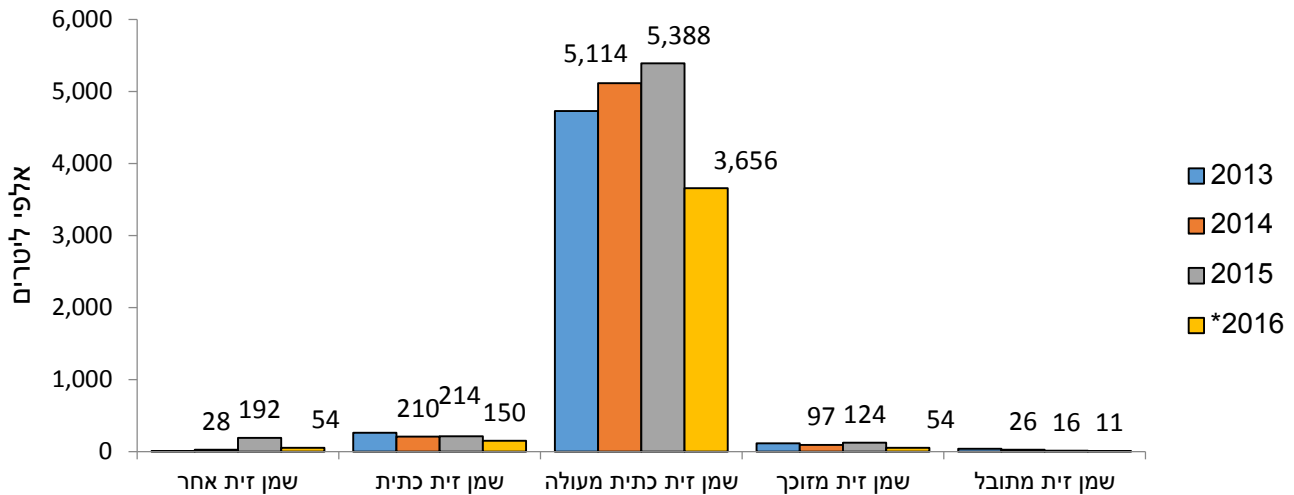
תרשים מס' 6: התפלגות הרכב המכירות של שמן זית (בליטרים) ברשתות הקמעוניות בישראל, ממוצע 2015-2016*

* 2016 - הנתונים מתייחסים עד ל-31.8.2016
מקור: סטורנקסט 2016

¹⁴ בנוסף נמכרות כמויות קטנות במינימרקטים, מכולות וחנויות נוחות.

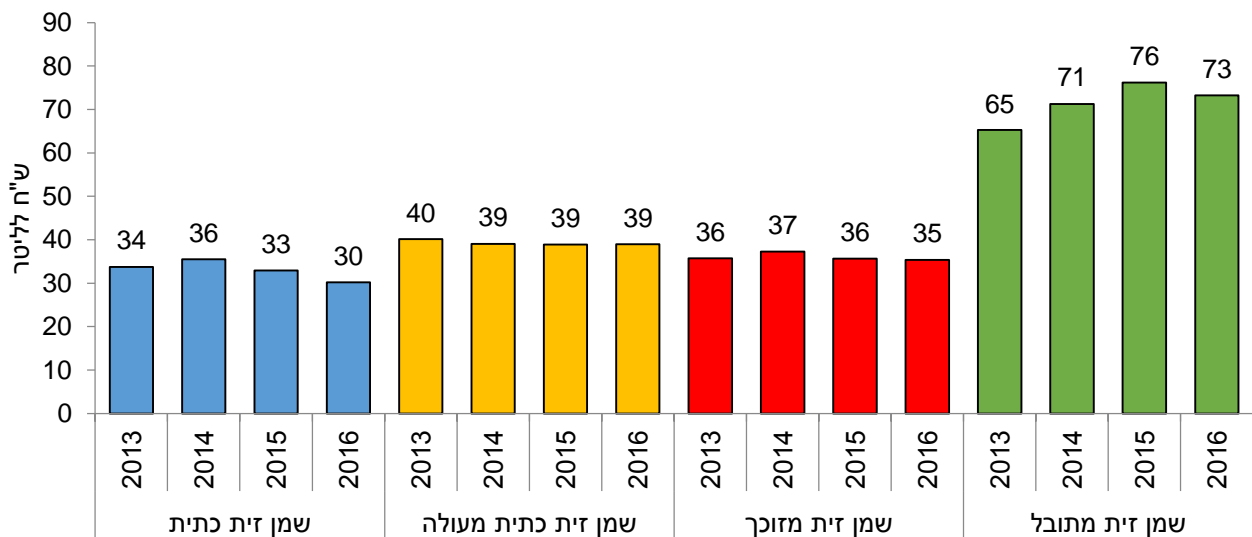
תרשים מס' 7: מכירות שמן זית ברשתות השיווק בישראל, לפי סוגים בשנים 2013-2016* (באלפי ליטרים)

* 2016 - הנתונים מתייחסים עד ל-31.8.2016
מקור: סטורנקסט 2016

בשנת 2015, היה המחיר הממוצע לשמן זית מדרגת כתית מעולה ברשתות השיווק 39 ₪ לליטר, 33 ₪ לליטר שמן בדרגת כתית, 76 ₪ לליטר לשמן מתובל ו- 36 ₪ לליטר לשמן מזוכך (תרשים מס' 8).

תרשים מס' 8: שמן זית - מחירים ממוצעים לצרכן ברשתות השיווק בישראל, בשנים 2013-2016*¹⁵, בש"ח לליטר

* 2016 - הנתונים מתייחסים עד ל-31.8.2016
מקור: סטורנקסט 2016

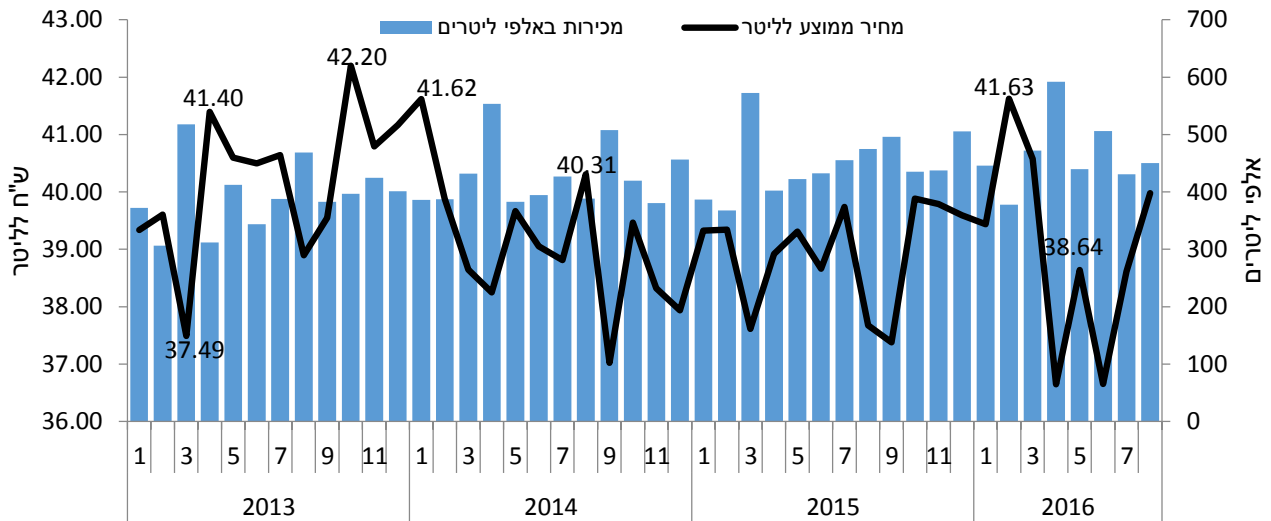
מחירו של שמן זית כתית מעולה ברשתות השיווק אינו קבוע לאורך חודשי השנה והוא מושפע מהיצע, ממצעים ומביקוש הצרכנים. מתרשים מס' 9 ניתן ללמוד שההוזלות המשמעותיות לקראת חג הפסח¹⁶ חלו בחודש אפריל בשנת 2016 ובמרץ בשנת

¹⁵ נתוני 2016 הינם נתונים חצי שנתיים

¹⁶ ראו הרחבה בפרק אודות יבוא שמן זית לישראל בעמוד מספר 9

2015, כך שרשתות השיווק מוזילות את מחיר שמן הזית והכמות שנרכשת ממנו עולה. בארבעת חגי הפסח האחרונים, כמות שמן הזית (כתית מעולה) שנמכרה בחודש בו חל חג הפסח, היתה בין 500 ל-600 אלף ליטרים. בחגי תשרי המכירות גם כן עולות בדרך כלל, אך בצורה פחות בולטת.

תרשים מס' 9 שמן זית כתית מעולה - מחיר ממוצע לליטר ומכירות באלפי ליטרים (לפי חודשים בשנים 2013 - 2016*)

* 2016 - הנתונים מתייחסים עד ל- 31.8.2016
מקור: סטורנקסט 2016

תקן לשמן זית¹⁷

תקן המסחר של ארגון הזית הבין לאומי (International Olive Council) IOC מהווה תקן הנותן כלים לשקיפות צרכנית ומניעת זיופי שמן. שמן תקני על פי ה-IOC הינו שמן שיש עליו התוויה המציינת את ארץ המקור, איכות השמן, תאריך ייצור, מיהול וכו'. כיום בישראל, התקן הרשמי לשמן זית אינו מכיל את כלל הקריטריונים של ארגון ה-IOC ולפיכך על אריזות השמן הנמכרות ברשתות השיווק אין מידע מספק אודות איכות השמן, ארץ המקור שלו, האם נמהל וכו'. תהליך אימוץ התקן של ארגון הזית הבין לאומי החל בשנת 2012, אך מאז לא נחתם ולא אושר סופית על ידי כלל הגורמים הרלוונטיים. סטטוס קוו זה, מהווה פגיעה ביצרנים המקומיים ובצרכנים בשל חוסר השקיפות.

יבוא שמן זית לישראל

המכס המוטל על שמן זית בדרגת כתית הוא 4.68 ₪ לק"ג ועוד 12% ממחיר השמן בשער הנמל (סך כ-6 ₪ לק"ג), ראה טבלה מס' 3. קיימות מכסות ליבוא פטור ממכס (900 טון ליבוא מירדן, 300 טון ליבוא מהאיחוד האירופי) או ליבוא בשיעור מכס מופחת (שמן שמקורו בארה"ב זכאי להנחה - תשלום 80% משיעור המכס הכללי). בנוסף לכך, מעת לעת נפתחות מכסות וולונטריות (ללא מכס או במכס מופחת). המכסות הפטורות ממכס מחולקות על ידי ועדה המנוהלת במשרד הכלכלה¹⁸. בנוסף לכך בחודשים מרץ – יולי 2016 נפתחה מכסה פטורה ממכס ליבוא 2,000 טון שמן זית¹⁹.

¹⁷ מקור: החשיבות הצרכנית של הרוויזיה לתקן לשמן זית 191, מועצת הצמחים, ענף הזית, 2016

¹⁸ [משרד הכלכלה והתעשייה](#) – הוראת מנכ"ל 2.7 – חלוקת מכסות ליבוא בפטור ממכס או במכס מופחת – נצפה באוגוסט 2016.

¹⁹ במסגרת "הסכם פסח"

טבלה מס' 3: תעריף המכס לשמן זית²⁰, בש"ח לק"ג*

סעיף	תיאור	מכס כללי
1000	כתית (VIRGIN) :-	
1010/7	שישוחררו מחדש ינואר עד חודש ספטמבר בארזיות העולות על 850 ק"ג	4.68 + 12.0% לק"ג אל"פ** מ-5.73 לק"ג
1090/9	אחרים (שמן זית בדרגת כתית, בארזיות קטנות מ-850 ק"ג)	4.68 + 12.0% לק"ג אל"פ** מ-5.73 לק"ג
9000	אחרים :-	
9030	למאכל :- (שמן זית שאינו כתית)	
9031/5	שישוחררו מחדש ינואר עד חודש ספטמבר בארזיות העולות על 850 ק"ג	4.68 + 12.0% לק"ג אל"פ** מ-5.73 לק"ג
9039/8	אחרים (בארזיות קטנות מ-850 ק"ג)	4.68 + 12.0% לק"ג אל"פ** מ-5.73 לק"ג
9090/1	אחר (שמן שאינו למאכל)	8.00%

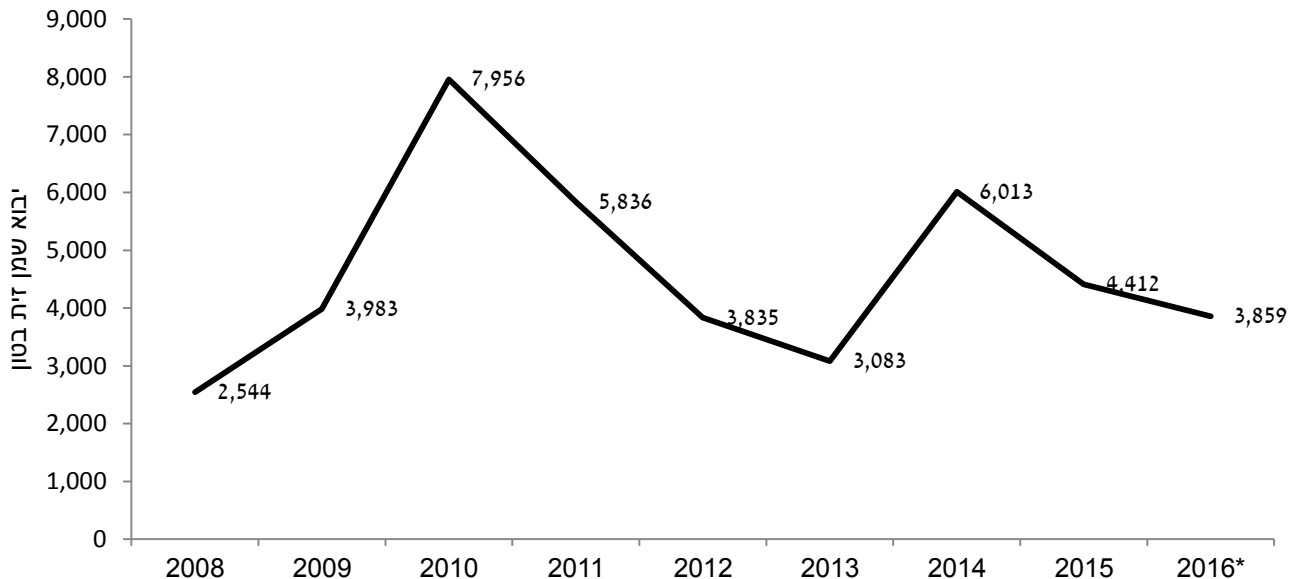
**אלי"פ - אך לא פחות מ

מקור: [תעריף המכס ומס קנייה](#), רשות המיסים בישראל, משרד האוצר 2016 – נצפה ביולי 2016

כמויות שמן הזית המיובאות לישראל משתנות לאורך השנים ומושפעת בין היתר מכמויות ייצור שמן בשוק העולמי ובשוק הישראלי, תנאי מזג אוויר וביקוש לשמן. בשנת 2010 יובאו כ-8,000 טון שמן זית, בשנת 2013 יובאו כ-3,100 טון שמן, בשנת 2014 כ-6,000 טון ובשנת 2015 כ-4,400 טון)

תרשים מס' 10). במהלך 6 השנים האחרונות אחוז שמן הזית מתוצרת ספרדית שהגיע לישראל, היווה לפחות 54% מסך יבוא שמני הזית, עם שיא של 71% בשנת 2011. כחצי מכמות השמן השנתית, נכנסת בפטור ממכס, זאת כאשר המכסות הפטורות ממכס מירדן ומהאיחוד האירופי מנוצלות כמעט במלואן (900 ו-300 טון בהתאמה), ראה תרשים מס' 11.

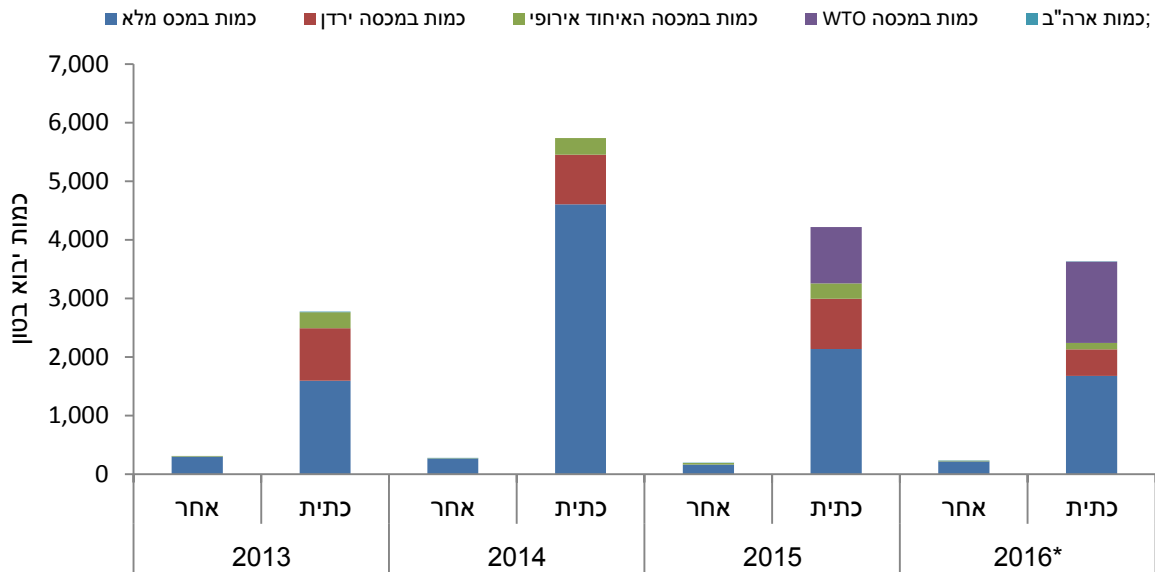
תרשים מס' 10: יבוא שמן זית לישראל בשנים 2008 – 2016, בטונות

מקור: מערכת נתוני מל"מ 2016

²⁰ תעריף המכס ומס קנייה- חלק 3, פרק 15, פרט 9 שמן זית ופיצוליו, אם מזוקק או לא, אך שלא עבר שינוי כימי
נצפה ביוני 2016 – <http://62.219.95.10/TaarifHistory/SeifimList.aspx?valuedate=20160301&helek=03&perek=15&prat=09>

תרשים מס' 11 יבוא שמן זית לישראל - סיווג, כמויות ומקור (יבוא בטונות)

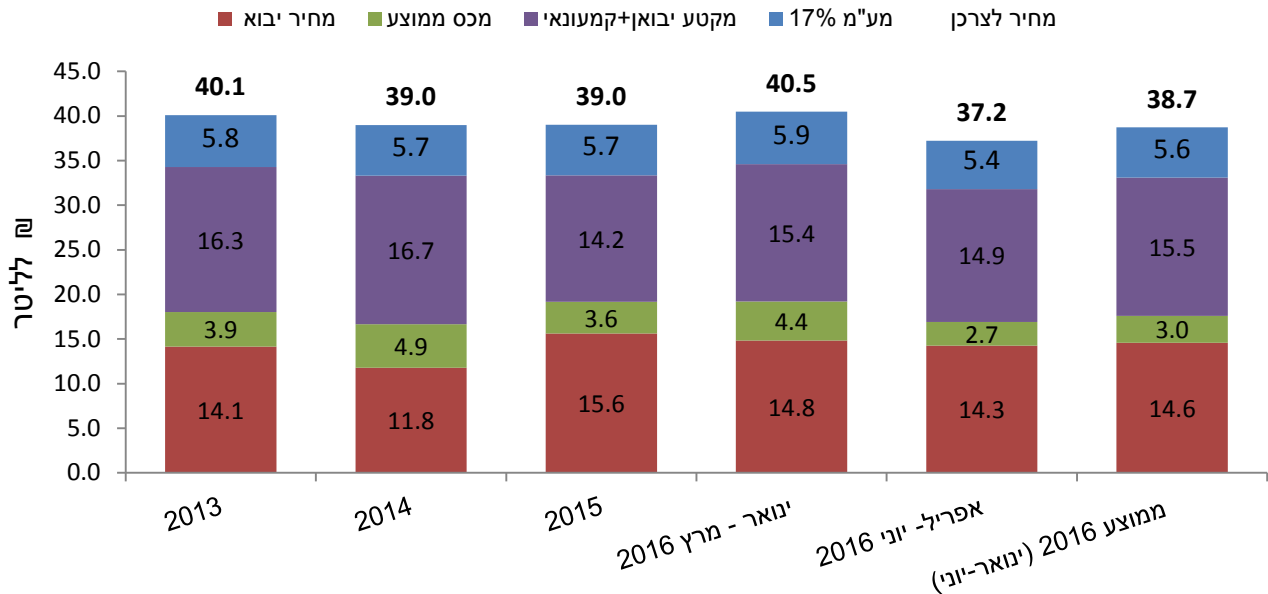

מקור : מערכת נתוני מלי"מ 2016

חוליות שרשרת הערך לשמן זית (ש לליטר) מוצגות בתרשים מס' 12. החלק הראשון בחולייה, הינו המחיר שמשלמים יבואני שמן הזית (הכולל שמן שמגיע בצוברים ושמן המגיע מבוקבק), ניתן לראות כי מחיר זה משתנה לאורך השנים בהתאם לאיכויות השמן, ייצור ומלאים וביקוש עולמי. המכס הממוצע, מהווה ממוצע משוקלל לכמות המכס ששולמה בפועל על ידי היבואנים ומשקלל גם את שמן הזית שנכנס ללא מכס. המחיר לצרכן נלקח כמחיר ממוצע מ"סטורנקסט" וכולל גם שמן זית שמקורו אינו מיבוא. מקטע היבואן + הקמעונאי חושב באמצעות הפחתת עלות היבוא בתוספת מכס מהמחיר הקמעונאי לא כולל מע"מ. מהתרשים ניתן ללמוד כי מקטע היבואן + קמעונאי מהווה כ-40% מהמחיר לצרכן²¹, זאת בהנחה שאין הבדל משמעותי במחירי השמן המקומי והשמן המיובא. בפועל יתכן שהשמן המיובא נמכר במחירים נמוכים יותר ממחירי השמן מייצור מקומי, דבר שיקטין את הנתח של מקטע היבואן והקמעונאי במחיר לצרכן.

²¹ יש לציין כי במידה ושמן הזית מגיע בצוברים, הוא אינו מוכן לשיווק, ולכן יש לקחת בחשבון עלויות אחסון, בדיקות איכות, ביקבוק ושיווק.

תרשים מס' 12: שרשרת הערך בשמן זית (ש"ל לליטר)

הערות:

1. מחירי המע"מ השתנו לאורך השנים בין 17% ל-18%. לחישוב זה נלקח הנתון של 17% עקב כניסת המע"מ לתוקף לא בתחילת שנה קלנדרית.
2. מבוסס על מחירי "סטורנקסט".
3. הערך, במקטע היבוא+הקמעונאי מחושב באמצעות הפחתת עלות היבוא בתוספת מכס מהמחיר הקמעוני ללא מע"מ.
4. המכס חושב לפי תעריף המכס שנגבה בפועל.
5. מחירי שמן הזית מהווים ממוצע של כלל שמני הזית ולא בהכרח את המחיר לשמן מיובא. יתכן שמחירו לצרכן של שמן מיצור מקומי- גבוה יותר.
6. פקטור המרה 1 ליטר שמן זית = 0.95 ק"ג.
7. מחירי היבוא ומחיר המכס הממוצע שנלקחו בחשבון חושבו מינואר עד 14 במרץ ומ-15 במרץ עד סוף יוני, בעוד המחירים לצרכן נלקחו מינואר עד סוף מרץ ומאפריל עד סוף יוני. מקורות: "סטורנקסט", משרד החקלאות ופיתוח הכפר על פי נתוני מל"מ.

הסכם פסח 2016 ליבוא מספר מוצרים חקלאיים ללא מכס

ב-22 במרץ 2016 נחתם הסכם הבנות משולש בין משרד החקלאות ופיתוח הכפר, משרד האוצר והתאחדות חקלאי ישראל ובו נקבעו מכסות יבוא פטורות ממכס למספר מוצרים חקלאיים כדי להביא להורדת מחירם לצרכן, תוך חיזוק החקלאות המקומית. בין השאר כלל ההסכם 2,000 טון במכסות פטורות ממכס ליבוא שמן זית (בנוסף למכסות הקיימות), תוך מתן תמיכה ישירה חד פעמית בגובה של 12 מיליון ש"ל למגדלי הזיתים, 3 מיליון ש"ל למיתוג השמן הישראלי ו-1 מיליון ש"ל לנוסף לענף שמן הזית המסורתי. סך הכל 16 מיליון ש"ל^{23,22}. ניתוח הנתונים מעלה כי בתקופת השיא של מבצעי חג הפסח בשנת 2016 לעומת חג פסח אשתקד נצפו מחירים נמוכים בכ-1 ש"ל לליטר שמן זית (ממוצע כל מכירות השמן באיכות כתית מעולה ברשתות השיווק, מייצור מקומי ומיבוא), בעוד שהמכס הממוצע²⁴ ששולם בשנת 2015 על ידי היבואנים היה כ-3.6 ש"ל לליטר.)

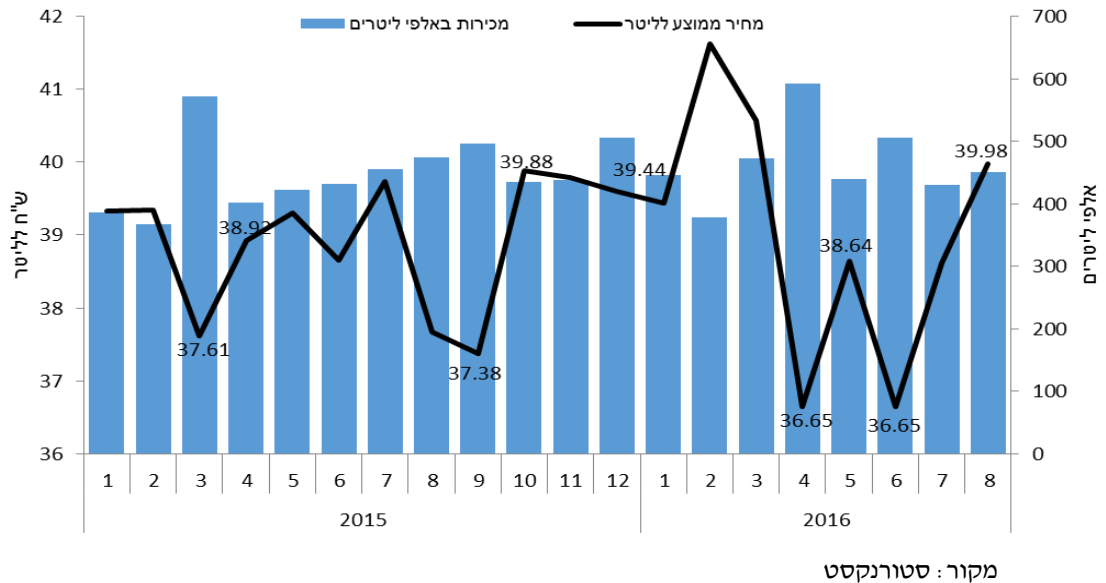
תרשים מס' 13).

²² נוהל תמיכה למגדלי זיתים לשמן- משרד החקלאות ופיתוח הכפר, נצפה ביוני 2016.

²³ בפועל, הוגשו בקשות לתמיכה בסדר גודל נמוך, של כ-40 אלף דונם מסך שטחי הזית בישראל.

²⁴ הערה: המכס המלא על יבוא שמן זית הוא 12% בתוספת 4.68 ש"ל לק"ג אך לא פחות מ-5.73 ש"ל לק"ג.

תרשים מס' 13 שמן זית כתית מעולה ברשתות השיווק - 2015 – 2016, מכירות באלפי ליטרים ומחירים בש"ח לליטר,

לסיכום

ייצור שמן זית בישראל מתבסס על שימוש בקרקע ובמים שוליים ומספק תועלות חיצוניות לאדם ולסביבה, כמו ערכים נופיים, תפיסת שטחים ושימור מסורת. לצד היתרונות שהוזכרו, שמן הזית המיוצר בישראל עומד בפני אתגרים רבים, מחד עלייה במחירי התשומות בישראל (למשל מים, עבודה ועוד) ומאידך, העובדה ששמן הזית הישראלי מתחרה מול שמן זית ממדינות האיחוד האירופי, בהן נהנים המגדלים מתמיכה המהווה כ-30% מתקבולי המשק.

מכירת שמן הזית בשוק המבוזר צמחה באחוזים ניכרים בשנים האחרונות (יותר מאחוז הגידול באוכלוסייה), זאת לצד המשך צריכה סדירה בשוק שאינו מבוזר (שמן זית לצריכה עצמית ולמכירה במשק). מחיר שמן הזית ברשתות השיווק נותר יציב לאורך השנים האחרונות ועומד על ממוצע שנתי של כ-39 ש"ח לליטר. המחיר של שמן הזית המיובא, תלוי בביקוש של השוק המקומי וההיצע בשוק העולמי. המכס הממוצע ששולם על ידי היבואנים לליטר שמן זית בשנת 2016 היה נמוך מהמכס ששולם בשנת 2015, בעקבות 2,000 הטון הפטורים ממכס שחולקו ליבואנים במסגרת "הסכם פסח", והמחיר הממוצע לצרכן של שמן זית כתית מעולה מיבוא ומייצור מקומי ירד בכ-1 ש"ח בחודש פסח 2016, בהשוואה לחודש פסח בשנת 2015.

שמן זית איכותי נחשב כמוצר בריא, בעל ערכים תזונתיים גבוהים. על מנת להתמודד עם התחרות מול שמן הזית המיובא, חשוב ליצור בידול של שמן הזית המקומי מול שמן הזית המיובא, באמצעות מותגים המזוהים עם איכות, לצד תו התקן המחייב של ארגון הזית הבינלאומי. במידה ויצרני שמן הזית בישראל ייצרו מותג עם מאפיינים מיוחדים הם אף יוכלו לשקול לייצא לשוקי נישא בחו"ל.

אל מול האתגרים הניצבים קיימת חשיבות מרובה לשמירה על ענף שמן הזית איתן, על מנת שימשיך לספק את תועלתו לציבור.